

УДК 821.161.2 (092)

А. Радько

АРХІВНА КРИМІНАЛЬНА СПРАВА Б. В. ЯКУБСЬКОГО – ДОСЛІДНИКА Й ВИДАВЦЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Борис Володимирович Якубський – літературознавець 20–30-х рр., дослідник і видавець Лесі Українки, доля якого до останнього часу була невідомою. У 2008 р. віднайдено і частково опубліковано матеріали кримінальної справи Б. Якубського. Однак залишилося чимало неопублікованих документів. Лист С. Якубської, що друкується вперше, та інші документи подано мовою оригіналу зі збереженням усіх стилістичних та інших особливостей.

Ключові слова: кримінальна справа, свідчення, протокол.

Борис Володимирович Якубський – літературознавець, видавець, автор праць: “Наука віршування” (1922), “Соціологічний метод у письменстві” (1923), “Елементи теорії літератури: Поетика” (1940), чималої кількості статей про українську, російську літератури, літературний процес тощо. Редактор Повного зібрання творів Т. Г. Шевченка (у 10 томах), перших багатотомних видань творів Лесі Українки (семитомник 1923–1925 рр., дванадцятитомник 1927–1930 рр.). Крім цього, редагував та писав вступні статті до видань: “О. Кобилянська. Новели” (1925), “Панас Мирний – І. Білик. Хіба ревуть воли, як ясла повні?” (1925, 1926), збірника “Галицька та буковинська поезія” (1927).

Архівну кримінальну справу Б. Якубського в одному томі зберігають у Галузевому державному архіві Служби безпеки України (справа № 43336-фп. – Т. 1. – 134 с.). Вона має 49 процесуальних документів: ордер на арешт, протокол обшуку, опис майна, анкета арештованого, заповнена слідчим, одинадцять протоколів допитів Б. Якубського (інколи вони починалися о 21.30 і тривали до 1.30 чи з 21.30 до 10.30), протоколи свідків (технічного секретаря, касира та кур’єра редакції газети “Нове українське слово”), обшуку, обвинувачувальний вирок, довідки про стан здоров’я ув’язненого, лист дружини Софії Якубської до наркома держбезпеки УРСР із проханням допомогти повернути Б. Якубсь-

кого до наукової діяльності, “принять личное участие в деле моего мужа”) [1, 105], пакет з особистими документами й речовими доказами. Речові докази у справі – це 13 статей, надрукованих у газеті “Нове українське слово” 1942–1943 р.: “Шевченко і наші часи”, “Історичне значення Лесі Українки”, “Гергарт Гауптман”, “Провідні лінії розвитку нової української літератури”, “Реалізм і романтизм в українській літературі” тощо.

У журналі “Слово і час” (№ 11, 2008 р.) ми опублікували окремі, на нашу думку, найцікавіші й найзмістовніші документальні матеріали (перший протокол допиту підсудного, анкети арештованого, його фото та звинувачення), які вперше залучилися до наукового вжитку. Невисвітленими лишилося ще чимало багатомовних сторінок, які створюють цілісну картину слідства.

29 червня 1944 року Народним комісаріатом державної безпеки УРСР видано ордер на арешт Бориса Володимировича Якубського. 30 червня в м. Житомирі, де він проживав із дружиною, проведено обшук. Перелік майна свідчить про його важке життєве становище, як і переважної більшості людей того часу, – це гардероб (1 шт.), три столи: буфетний, письмовий і кімнатний, зимове суконне пальто з цигейковим коміром і костюм. Жодної згадки про книги, часописи чи будь-яку іншу літературу, адже відомо, що в Якубського була велика бібліотека, яка налічувала чимало рідкісних і заборонених книг. Боячись втратити її, він не евакуювався. Невже всі книги довелося продати за безцінь, щоб хоч якось вижити у важкі часи війни?

Наступного дня, 30 червня, як свідчать матеріали справи, Б. Якубського було затримано, 12 липня пред’явлено ордер і вже о 13.00 розпочався перший допит, що тривав дві з половиною години. Порівняно з іншими, протокол цього допиту чи не найбільший і чи не найзмістовніший документ.

У першому протоколі допиту подано більш-менш точну біографічну довідку Якубського (ще у справі є анкета затриманого, вже опублікована нами, у якій, крім основних анкетного характеру відповідей на запитання про місце проживання, народження, склад сім’ї тощо, подано ще словесний портрет, який змальовує образ Якубського).

Отож, Борис Володимирович Якубський народився 1889 року в с. Ільїнці Вінницької області в сім'ї “акцизного” чиновника. У 10 років (1899 р.) переїхав до м. Умань і вступив до гімназії, яку закінчив 1908 року. Із 1908 по 1914 рр. навчається на словесному відділенні історико-філологічного факультету Київського університету.

З 1 січня 1915 р. служить у царській армії і направлений до другого піхотного тимчасового училища. За чотири місяці, ставши прапорщиком, закінчив училище. Деякий час служив у запасному полку, після якого призначений у Діючу армію на фронт, де перебував до березня 1918 р. Мав чотири бойові нагороди і демобілізувався ад'ютантом полку в чині поручника. Із того часу (березень 1918 р. – вересень 1943 р.) проживав у Києві, з вересня 1943 р. і до арешту – у Житомирі.

У 20-х рр. Б. Якубський розпочинає наукову і викладацьку діяльність, займає чільне місце в управлінні Київського університету, активно працює на літературно-мистецькій ниві. До 1921 р. був учителем української та російської літератури в різних школах міста. У той же час брав участь в організації Наркомосу України. Свої спогади-свідчення лишив нам Олександр Оглоблин¹. Перебуваючи під арештом і даючи свідчення, згадував про свого колегу: «професора Бориса Володимировича Якубського, керівника катедри російської літератури знаю з 1919 р., коли я вперше познайомився з ним у Наркомоса УССР, де й разом працювали. Нас познайомив наш спільний приятель М. І. Лобода. Із Якубським далі я працював у 1919–1920 рр. у Київському Відділі Народної Освіти, а з 1921 р. починаючи в Інституті Народної Освіти. Якубський, старий меншовик-інтернаціоналіст, у період боротьби за радянську школу (1919–1921 рр.), хоч брав безпосередню участь у цій боротьбі (не так, як Радзиковський, що ховався у запічку), але завжди був не гарячий, а теплий. Це було настільки помітно, що лиш особисте довірря М. І. Лободи до нього

¹ Оглоблин Олександр (1899–1992) – історик; працював у Київському та Одеському університетах, академічних інститутах; 1930–1931 рр. перебував в ув'язненні; у вересні – жовтні 1941 р. – голова Київської управи; з 1944 р. – в еміграції.

й могло полегшити Якубському посісти впливове місце і в адміністративній роботі 1919–1921 рр., і в науково-педагогічній роботі в ІНО (з 1921 р.). Б. Якубський захоплювався теорією й методологією літератури (до речі, він був і великою мірою залишився формалістом у методології літератури), зробив у цій царині чимало, але від активної діяльності в Інституті відійшов, починаючи з 1924–1925 рр., згодом важка хвороба перетворила цю ще порівнюючи молоду людину майже на цілковиту руїну (за останніх років не раз знімалося питання про усунення його з Інституту, через хворість). Це ж великою мірою дало йому можливість залишитися обивателем, що стоїть осторонь громадсько-політичного життя за останніх літ. Особисті стосунки наші продовжувалися з 1920 до 1923 р., коли на ґрунті поточних академічних справ ІНО наші взаємини зіпсувалися й перетворилися на ворогування, яке згодом припинилося, коли Якубський у житті Інституту являв вже якийсь „живий труп”» [4].

Отже, як свідчить О. Оглоблин і документує трудова книжка Б. Якубського [1], з 1 березня 1921 р. по травень 1941 р. за підтримки ректора М. Лободи він працював у Київському університеті, який на той час називався Вищим інститутом народної освіти ім. Михайла Драгоманова (ВІНО). За двадцять років у стінах цього закладу Б. Якубський працював:

1921–1922 рр. – секретарем правління університету;

1922–1927 рр. – проректором з навчальної і адміністративної частини;

1927– перейшов на постійну викладацьку роботу;

1932–1934 – деканом філологічного факультету;

1933–1941 – завідувачем кафедри російської літератури [1].

Крім університету, як зазначає Б. Якубський 1922 р. в передмові до „Науки віршування” [8], у різний час він був залучений до викладання (лекції з „віршової ритміки та метрики”) у Вищому музично-драматичному інституті ім. Лисенка, у Центральній студії мистецтва в Києві.

Умови праці були вкрай важкими. «1922 рік – перший рік „нормального“ існування Київського ВІНО. Нормального в лапках, бо воно було цілком ненормальним. Колишній університет конав у холоді й голоді... В аудиторіях стояв морозний туман,

а нагорі, де бібліотека, була правдива „арктика”, і працювати там було справжнім подвигом... Ще більше, як ця холоднеча, допікала нам думка про хліб насущний. Ця думка володіла всіма, від правління (бюра) ВІНО й професури – до останнього службовця. Над усім панувала фатальна цифра – 3 % (перша половина 1922 р.). Уряд, який або не міг, або ж не хотів забезпечити високі школи бодай мінімальним утриманням, давав лише 3 % встановленої ним самим професорської платні...» [5, 240].

Та незважаючи на важкі обставини, Б. Якубський пише розвідки і статті з класичної української літератури («Форма поезій Шевченка» [9] – уперше широко застосував статистичний метод аналізу версифікації поета), зосередився над роботою, яка відразу і назавжди принесла йому визнання і незаперечний статус науковця – «як аналітик був безконкурентним» [2, 163]: «Я саме тоді сидів над теорією поетичного слова, з цього в конденсованій формі трохи пізніше вийшли дві мої книжки: “Наука віршування” і “Соціологічний метод у письменстві”» [2, 162].

Протягом 1930–1941 рр. Б. Якубський майже не публікує своїх літературно-критичних розвідок. Відомо, що 1930–1931 рр. написав і видав два літературні портрети, що вийшли невеличкими книжечками, – С. Васильченка та Д. Загула. Активно реалізує себе на посаді декана, із 1933 р. – завідувача кафедри, а також як видавець. Практично завершилася робота над 12-томним виданням Лесі Українки; бере участь у виданні Повного зібрання творів Т. Г. Шевченка у 10 томах (1939 р. побачили світ перші два томи, але відразу були вилучені з ужитку). Поступово постає і діяльність Б. Якубського відходила в “глухий кут периферії”.

Цей період життя і праці Б. Якубського до останнього часу був майже невідомим. Г. Костюк згадував: «Я не знаю, що він робив і як жив у 30-ті роки. Зустрів я його зовсім несподівано аж 1942 року в Києві, вже під німецькою окупацією. Він радо привітався, але виглядав пригнічено й занепаало. Коли радянська влада евакуювала з Києва літераторів і вчених, то йому ніхто не запропонував і не допоміг. Він залишився в Києві. Не працював ніде. Бідував тяжко. [...] Коли восени 1943 року всі науковці й літератори, що опинилися під окупацією, хоч нічого не писали

для німецької преси, все ж таки [...] покидали Київ і виїжджали, хто як міг, на Захід, Бориса Якубського серед них не було. Він очевидно залишився в Києві. Було йому тоді десь близько 55 років» [2, 164].

У Другу світову війну Б. Якубський із сім'єю жив у Києві. У листопаді – грудні, разом з іншими викладачами, що не евакуювалися, працював у фактично закритому університеті: охороняли майно від розкрадання. Під керівництвом ректора К. Штепи², разом із колегами професором Миколою Кузьмичем Грунським³, професором Олександром Сергійовичем Грузинським⁴, викладачем Андрієм Васильовичем Голубом переглядали і переробляли навчальні плани, незважаючи на те, що заняття і студентів не було. За це Б. Якубський отримував 200 карбованців на місяць і обіди.

К. Штепа поєднував посаду ректора закритого університету та редактора прони́мецької газети “Нове українське слово”, набирав працівників до редакції. Так сталося, що не Штепа, а колишній учень Б. Якубського Володимир Михальський (пізніше арештований німцями як український націоналіст) запропонував своєму вчителю написати статтю до цієї газети, а згодом – очолити відділ літератури і мистецтва у ній. Обіцяли платити 2000 карбованців на місяць і продуктами. Із 15 грудня 1941 р. по вересень 1943 р. був штатним працівником цієї газети, за діяльність у якій арештований радянською владою. Даючи свідчення, Б. Якубський вказав на свої обов'язки:

² Штепа Кость (189?–1970) – історик, дослідник античної культури, історії церкви й класичної філології. 1938 р. заарештований. У 1941–1943 рр. – редактор щоденної газети “Нове українське слово”.

³ Грунський Микола (1872–1951) – славіст, дослідник церковнослов'янської мови. Автор коментарю до “Слова о полку Ігоревім”, компілятивних курсів сучасної української мови та її історії, написаних у співробітництві з іншими авторами.

⁴ Грузинський Олександр (1881–?) – філолог, дослідник Переспонницького Євангелія, творчості Ф. Прокоповича, Г. Сковороди.

- 1) залучення працівників (насамперед професорів, які б забезпечували належний рівень і статус);
- 2) підтримання пронимецького скерування;
- 3) редагування і написання статей, також пронимецьких.

Якубському вдалося залучити до праці в “Новому українському слові”, за його свідченнями, професорів Володимира Володимировича Міяковського⁵ і Сергія Олексійовича Гілярова⁶.

На початку 1942 р. відбулася реорганізація цієї газети, відділи ліквідовано. Якубський залишився на посаді штатного кореспондента. Відповідно, змінилася й оплата: залишилися тільки гонорари (за статтю – 150 карбованців) і дешеві обіди.

У грудні 1941 р. Б. Якубський вступив до організованого німцями Будинку вчених (обіцяли видавати продовольчі пайки). О. Косач-Кривинюк, якій також судилося жити з часточками родини в окупованому Києві, у листах до Л. Мищенко [3] писала про неймовірно важкі умови виживання. Зокрема зазначала, що “в Домі Вчених одержала допомоги (пенсії не дозволяють платити, то дають допомогу невідомо за який час і з якого розрахунку, – як одержать гроші) 500 крб.” [3, 221].

Зі змісту протоколу допиту Б. Якубського зрозуміло, що становище після вступу до Будинку вчених не покращилося. Учений був безробітним, а з травня 1942 р. очолив дитячу комісію при Будинку, діяльність якої обмежилась організацією декількох вечорів із танцями. Згодом Б. Якубський як літературознавець належав до підкомісії експертної перевірки особового складу.

⁵ Міяковський Володимир (1888–1972) – літературознавець, історик-архівіст. Із 1944 р. – в еміграції. Один з організаторів УВАН. Автор праць про декабристів, Кирило-Мефодіївське братство, Т. Шевченка, коментарів до академічного видання творів Т. Шевченка (т. 3 і 4, 1927–1929). Б. Якубський помилково називає Міяковського Володимировичем, а не Варламовичем.

⁶ Гіляров Сергій (1887–?) – історик мистецтва, професор Київського художнього інституту. У 1920-ті рр. – заступник директора Музею мистецтв ВУАН.

Тут він працював із професорами Оглоблиним (голова), Полонською-Василенко (історик), Грузинським (лінгвіст). Вони оцінювали роботу членів Будинку вчених і розділяли їх за категоріями:

- 1) до першої зараховували академіків, професорів, докторів наук;
- 2) до другої – доцентів, кандидатів наук, старших наукових співробітників;
- 3) до третьої – аспірантів, наукових працівників;
- 4) до четвертої – вдів учених і жінок репресованих органами радянської влади наукових працівників.

Цю “роботу” Б. Якубський поєднував із діяльністю у філологічній секції Будинку, де підготував і виголосив дві літературні доповіді:

- 1) до 100-го ювілею Нечуя-Левицького (літо 1942 р.);
- 2) до 30-ліття з дня смерті Лесі Українки (початок вересня 1943 р.), у якій зацентовано увагу на спорідненості творчості поетеси не з російською, а із західноєвропейською культурою, зокрема з німецькою⁷.

Із літа 1942 р. Б. Якубський співпрацював як науковий консультант із Музеєм перехідної епохи, яким керував О. Оглоблін. Діячі музею показували, як більшовики знищували пам’ятки української культури, і славили німців, які, вважалося, під час окупації відроджували її.

У свідченнях Б. Якубський стверджував, що нічого особливого він не зробив, ніяких обов’язків не виконував, лише відвідував зібрання, на яких доповідали Оглоблін (про завдання Музею перехідної епохи), Н. Полонська-Василенко (про київські “древності”) і С. Драгоманов (про старовинну київську архітектуру).

⁷ 29 серпня 1943 р. в газеті «Нове українське слово» опубліковано статтю Б. Якубського «Історичне значення Лесі Українки (з нагоди 30-річчя дня смерті)» [7], яка слугувала основою доповіді.

Улітку 1943 року поширилися чутки про відступ німецьких військ та звільнення Києва. «...Знесилений, зголоднілий, усім розчарований, сидів у своєму кабінеті, серед довгими роками з любов'ю збираних книжок, згадував золоті роки молодих мрій і дискусій, згадував друзів, яких уже й на світі не було, і чекав [...] чуда. “Чудо” ... скоро прийшло» [2, 164].

Де Якубські мешкали до вересня 1943 р. – невідомо. За словами дружини, їх ще зимою у лютий мороз німці вигнали з квартири. Де бібліотека й архів – також сьогодні не відомо.

У вересні 1943 р. Київ звільнено від німецьких загарбників. Кияни усвідомлювали, що водночас із радістю визволення, перемогою Червона армія несла для неугодних покарання, приниження, духовне спустошення і знецінення життя. Частина з тих, хто не відважувався чи не хотів ризикувати своїм життям, сім'єю, відступали разом з німецькими військами. Однак Б. Якубський 20 вересня 1943 р. з дружиною залишають Київ і переїжджають до Житомира (у Софії Мар'янівни там був будинок). Літературознавець намагався “лучше устроить свою жену, в частности позаботился об огороде” [1, 30]. Будучи виснаженим, хворим, він цілком і повністю довірився долі, сподівався на розуміння й об'єктивність зі сторони радянської влади.

У допитах підсудного з'ясовується інформація щодо пронімецької діяльності Б. Якубського в окупованому Києві. Під час одного з останніх допитів подає чималий список “пособников и ставленников немецких оккупантов, изменников родине и предателей”, усі вони співпрацювали з газетою “Нове українське слово”:

1. Штепа Костянтин Феодосійович – професор і ректор Київського університету, редактор газети “Нове українське слово”, під час відступу виїхав разом із німцями.

2. Дудін Лев Володимирович – доцент Київського університету, редактор профашистської газети “Последние новости”, виїхав у німецький тил.

3. Ковбасенко – за німців займав посаду директора видавництва “Нове українське слово”, відступив разом із німцями.

4. Окіншевич Лев Олександрович, професор, зав. відділу історії та економіки газети “Нове українське слово”, пізніше був відповідальним секретарем.

5. Кіктєв Олександр Якович – професор Київського університету, штатний працівник цієї газети.

6. Дніпров – відповідальний секретар “Нового українського слова”, виїхав на роботу до Німеччини.

7. Міяковський Володимир Володимирович, професор, директор центрального архіву “Подвір’я Софіївського собору”.

8. Гіляров Сергій Олексійович – професор, кореспондент газети «Нове українське слово».

9. Оглоблин Олександр Петрович – доктор історичних наук, завідувач кафедри історії України Київського університету. На початку німецької окупації був бургомістром м. Києва, пізніше організував і очолив Музей перехідної епохи, відступив разом із німцями.

Отримавши свідчення підсудного, вивчивши речові докази справи (його статті з газети “Нове українське слово”), 15 вересня 1944 р. на п’яти сторінках машинопису висунено обвинувачення Б. Якубському за ст. 54-I “а” і 54 – 10 ч. II КК УРСР – зрада Батьківщині. У рішенні [6] слідчим ретельно виписано злочини Б. Якубського: «В период временной оккупации гор. Киева немецкими захватчиками работал в редакции фашистской газеты “Нове українське слово” и являлся активным немецким пособником. [...] умышленно остался проживать в оккупированном немцами гор. Киеве. [...] добровольно пошел на службу к немецким оккупантам в Киевский Университет и стал на путь активной борьбы с Советской властью. [...] принимал активное участие в пересоставлении учебных планов и программ филологического факультета в профашистско-националистическом направлении. [...] В своих статьях Якубский призывал украинский народ прекратить сопротивление оккупантам и мобилизовать все силы нации на борьбу с большевиками, а также всячески восхвалял фашистский строй Германии. [...] Состоял в активе “Дома Ученых”, где на заседаниях филологической

секции виступал с антисоветскими докладами. Являлся научным сотрудником антисоветского музея “Переходной Эпохи” [1; 91–95]. Справу було передано до суду.

У в'язниці № 1 УНКВД по Київській області Якубський чекав на рішення закритого судового ВТ. На засідання суду за станом здоров'я не з'являвся. Суд 12 жовтня, 11 листопада, 16 грудня ухвалював: “Дело слушаньем отложить, а производство приостановить до выздоровления подсудимого”.

Та підсудний так і не видужав. 28 грудня 1944 р. лікарем Л. С. Бенецькою і ДПЛНЛР Крошкою складено акт санітарної частини в'язниці № 1 м. Києва. У документі зазначалося: «Костно-мышечная система в пределах нормы. Б-ной поступил в б-цу 18/ХІ 44 по поводу декомпенсированого порока сердца. С большими отеками всего тела, асцитом с 10/ ХІ 44 состояние бо-ного стало значительно лучше. Отеки спали асцит так же с 27/ ХІ у б-ного снова появились отеки, которые все нарастали. Б-ной постепенно слабел, отеки нарастали. Состояние было очень тяжелым. Наступила сердечная слабость.

Б-ной умер 28/ ХІІ-44 в 8.30 мин. утра.

От декомпенсированого порока сердца.

Врач. Бенецкая

ДПАТ

На звороті

Разрешаю предать Земле труп з/к

Якубського Б. В. 1889 г. р. Умершего в тюремной

Больнице 28. ХІІ 1944 г.

Нач. тюрьмы № 1

Капитан госбезопасности

Підпис» [1, 108].

Точніша інформація про захоронення тіла в акті відсутня. Справу було припинено і закрито.

До справи Б. Якубського підшито звернення С. М. Якубської, датоване 2 серпня 1944 р., написане на двох невеличких аркушиках нерівним і нерозбірливим почерком, олівцем:

«Наркому Г.Б. УССР
Якубской
Софии Марьяновны

Вам, как другу польского народа обращаюсь я, прося Вашего участия и помощи. Я полька, учительница с высшим филолог. образованием 24 г. преподавала рус и польский языки в школах г. Киева и Житомира, автор ряда статей. Муж мой профессор трудов, Киевского Университета редактор мно-тва изданий Якубский Борис Владимирович 30/VI арестован в г. Житомире и перевезен в Киев.

На звороті

При немцах мы бедствовали ужасно. Нас обокрали до нитки. И он и я была очень долго без работы. Муж от истощения нач пухнуть, т к продавать было нечего.

Среди зимы в 18° мороз 10 января немцы выселили нас из квартиры.

Что у мужа не было никакой связи с немцами, как он бедствовал и пухнул с голоду – знают семья, кот оставались в Киеве во время оккупации. Из-за болезни сердца мужа Из-за библиотеки мы не уехали в 1941 г.

Если б мой муж был враждебно настроен к СССР мы могли 3 раза уехать в Польшу – из Киева и дважды из Житомира.

Мы не уехали, т. к. считаем своей родиной СССР, где мы жили и работали в (нерозбірливо. – Р. А.).

Умоляю Вас принять личное участие в деле моего мужа, жертве голода и безработицы в научной области

На звороті

умоляю помочь ему вернуться к научной деятельности и дать ему возможность в дальнейшем отдать свои силы на благо нашей советской культуры и оправдать оказанное ему доверие.

Софья Якубская

II/VIII

г. Житомир

Кашперовская 35.» [1, 104–105].

Архівна кримінальна справа Бориса Володимировича Якубського – це унікальне свідчення його трагічних і важких років життя у непросту епоху. Протоколи допитів відкривають

багато нового у біографії Б. Якубського, який чимало зробив для розвитку українського літературознавства, критики, зокрема дослідження і видання творів Лесі Українки.

Література

1. Галузевий державний архів СБ України. – Спр. 43336 – фп.
2. Костюк Г. Зустрічі і прощання : спогади : у 2 кн. / Г. Костюк ; передм. М. Жулинського. – К. : Смолоскип, 2008. – Кн. 1. – 720 с.
3. Листи О. П. Косач-Кривинюк до Л. А. Мищенко // *Леся Українка. Доба і творчість : зб. наук. пр. і матеріалів : у 3 т. / упоряд. Н. Г. Сташенко. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – Т. 2. – С. 216–243.*
4. Невідомі сторінки життя. О. П. Оглоблин в архівних документах / ДАСБ України. – Спр. 67093, т. 733, арк. 37–61.
5. Оглоблин О. Спогади про Миколу Зерова й Павла Филиповича / О. Оглоблин // *Київські неокласики / упор. В. Агеєва. – К. : Факт, 2003. – С. 237–252.*
6. Радько А. Невідомі сторінки життя Бориса Якубського / А. Радько // *Слово і Час. – 2008. – № 11. – С. 66–79.*
7. Якубський Б. Історичне значення Лесі Українки (з нагоди 30-річчя дня смерті) / Б. Якубський // *Нове укр. слово. – 1943. – 29 серп. – № 203 (521).*
8. Якубський Б. Наука віршування / Б. Якубський. – К. : Слово, 1922. – 122 с.
9. Якубський Б. Форма поезій Шевченка / Б. Якубський // *Тарас Шевченко : збірник / за ред. Є. Григорука і П. Филиповича. – К. : ДВУ, 1921. – С. 49–73.*

*Архівна справа Б. Якубського
1944 р.*

*Український літературознавець
Борис Якубський (1889–1944)*

Радько А. Архивное уголовное дело Б. В. Якубского – исследователя и издателя Леси Украинки

Борис Владимирович Якубский – литературовед 20–30-х гг., исследователь и издатель Леси Украинки, судьба которого до последнего времени была неизвестной. В 2008 г. автор отыскал и выборочно издал материалы уголовного дела Б. Якубского. Однако осталось немало неизданных документов. Письмо С. Якубской, которое публикуется впервые, и другие документы представлены на языке оригинала, с сохранением всех стилистических и других особенностей.

Ключевые слова: уголовное дело, показания, протокол.

Radko A. Archival Criminal Case of Borys Yakubskiy – the Researcher and Publisher of Lesia Ukrainka’s Works.

The article is dedicated to this expert in literature for 20–30 years of 20 th century – B. V. Yakubskiy, the researcher and publisher of the Lesia

Ukrainka's works, whose destiny was unknown. In 2008 we discovered and partially published materials of the B. Yakubskiy's criminal case.

However, many documents remained unpublished. The letter of S. Yakubska was published for the first time, and other documents filed in the original, preserving all the stylistic and other features.

Key words: criminal case, testifications, protocol.

УДК 821.161.2 (092)

А. Радько

АРХІВНА КРИМІНАЛЬНА СПРАВА Б. В. ЯКУБСЬКОГО – ДОСЛІДНИКА Й ВИДАВЦЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Борис Володимирович Якубський – літературознавець 20–30-х рр., дослідник і видавець Лесі Українки, доля якого до останнього часу була невідомою. У 2008 р. віднайдено і частково опубліковано матеріали кримінальної справи Б. Якубського. Однак залишилося чимало неопублікованих документів. Лист С. Якубської, що друкується вперше, та інші документи подано мовою оригіналу зі збереженням усіх стилістичних та інших особливостей.

Ключові слова: кримінальна справа, свідчення, протокол.

Борис Володимирович Якубський – літературознавець, видавець, автор праць: “Наука віршування” (1922), “Соціологічний метод у письменстві” (1923), “Елементи теорії літератури: Поетика” (1940), чималі кількості статей про українську, російську літератури, літературний процес тощо. Редактор Повного зібрання творів Т. Г. Шевченка (у 10 томах), перших багатотомних видань творів Лесі Українки (семитомник 1923–1925 рр., дванадцятитомник 1927–1930 рр.). Крім цього, редагував та писав вступні статті до видань: “О. Кобилянська. Новели” (1925), “Панас Мирний – І. Білик. Хіба режуть воли, як ясла повні?” (1925, 1926), збірника “Галицька та буковинська поезія” (1927).

Архівну кримінальну справу Б. Якубського в одному томі зберігають у Галузовому державному архіві Служби безпеки України (справа № 43336-фп. – Т. 1. – 134 с.). Вона має 49 про-

цесуальних документів: ордер на арешт, протокол обшуку, опис майна, анкета арештованого, заповнена слідчим, одинадцять протоколів допитів Б. Якубського (інколи вони починалися о 21.30 і тривали до 1.30 чи з 21.30 до 10.30), протоколи свідків (технічного секретаря, касира та кур'єра редакції газети “Нове українське слово”), обшуку, обвинувачувальний вирок, довідки про стан здоров'я ув'язненого, лист дружини Софії Якубської до наркома держбезпеки УРСР із проханням допомогти повернути Б. Якубського до наукової діяльності, “принять личное участие в деле моего мужа”) [1, 105], пакет з особистими документами й речовими доказами. Речові докази у справі – це 13 статей, надрукованих у газеті “Нове українське слово” 1942–1943 р.: “Шевченко і наші часи”, “Історичне значення Лесі Українки”, “Гергарт Гауптман”, “Провідні лінії розвитку нової української літератури”, “Реалізм і романтизм в українській літературі” тощо.

У журналі “Слово і час” (№ 11, 2008 р.) ми опублікували окремі, на нашу думку, найцікавіші й найзмістовніші документальні матеріали (перший протокол допиту підсудного, анкети арештованого, його фото та звинувачення), які вперше залучилися до наукового вжитку. Невисвітленими лишилося ще чимало багатомовних сторінок, які створюють цілісну картину слідства.

29 червня 1944 року Народним комісаріатом державної безпеки УРСР видано ордер на арешт Бориса Володимировича Якубського. 30 червня в м. Житомирі, де він проживав із дружиною, проведено обшук. Перелік майна свідчить про його важке життєве становище, як і переважної більшості людей того часу, – це гардероб (1 шт.), три столи: буфетний, письмовий і кімнатний, зимове суконне пальто з цигейковим коміром і костюм. Жодної згадки про книги, часописи чи будь-яку іншу літературу, адже відомо, що в Якубського була велика бібліотека, яка налічувала чимало рідкісних і заборонених книг. Боячись втратити її, він не евакуювався. Невже всі книги довелося продати за безцінь, щоб хоч якось вижити у важкі часи війни?

Наступного дня, 30 червня, як свідчать матеріали справи, Б. Якубського було затримано, 12 липня пред'явлено ордер і вже о 13.00 розпочався перший допит, що тривав дві з половиною

години. Порівняно з іншими, протокол цього допиту чи не найбільший і чи не найзмістовніший документ.

У першому протоколі допиту подано більш-менш точну біографічну довідку Якубського (ще у справі є анкета затриманого, вже опублікована нами, у якій, крім основних анкетного характеру відповідей на запитання про місце проживання, народження, склад сім'ї тощо, подано ще словесний портрет, який змальовує образ Якубського).

Отож, Борис Володимирович Якубський народився 1889 року в с. Ільїнці Вінницької області в сім'ї “акцизного” чиновника. У 10 років (1899 р.) переїхав до м. Умань і вступив до гімназії, яку закінчив 1908 року. Із 1908 по 1914 рр. навчається на словесному відділенні історико-філологічного факультету Київського університету.

З 1 січня 1915 р. служить у царській армії і направлений до другого піхотного тимчасового училища. За чотири місяці, ставши прапорщиком, закінчив училище. Деякий час служив у запасному полку, після якого призначений у Діючу армію на фронт, де перебував до березня 1918 р. Мав чотири бойові нагороди і демобілізувався ад'ютантом полку в чині поручника. Із того часу (березень 1918 р. – вересень 1943 р.) проживав у Києві, з вересня 1943 р. і до арешту – у Житомирі.

У 20-х рр. Б. Якубський розпочинає наукову і викладацьку діяльність, займає чільне місце в управлінні Київського університету, активно працює на літературно-мистецькій ниві. До 1921 р. був учителем української та російської літератури в різних школах міста. У той же час брав участь в організації Наркомосу України. Свої спогади-свідчення лишив нам Олександр Оглоблин⁸. Перебуваючи під арештом і даючи свідчення, згадував про свого колегу: «професора Бориса Володимировича Якубського, керівника катедри російської літератури знаю з 1919 р., коли я вперше познайомився з ним у Наркомоса УССР, де й разом

⁸ Оглоблин Олександр (1899–1992) – історик; працював у Київському та Одеському університетах, академічних інститутах; 1930–1931 рр. перебував в ув'язненні; у вересні – жовтні 1941 р. – голова Київської управи; з 1944 р. – в еміграції.

працювали. Нас познайомив наш спільний приятель М. І. Лобода. Із Якубським далі я працював у 1919–1920 рр. у Київському Відділі Народної Освіти, а з 1921 р. починаючи в Інституті Народної Освіти. Якубський, старий меншовик-інтернаціоналіст, у період боротьби за радянську школу (1919–1921 рр.), хоч брав безпосередню участь у цій боротьбі (не так, як Радзиковський, що ховався у запічку), але завжди був не гарячий, а теплий. Це було настільки помітно, що лиш особисте довір'я М. І. Лободи до нього й могло полегшити Якубському посісти впливове місце і в адміністративній роботі 1919–1921 рр., і в науково-педагогічній роботі в ІНО (з 1921 р.). Б. Якубський захоплювався теорією й методологією літератури (до речі, він був і великою мірою залишився формалістом у методології літератури), зробив у цій царині чимало, але від активної діяльності в Інституті відійшов, починаючи з 1924–1925 рр., згодом важка хвороба перетворила цю ще порівнюючи молоду людину майже на цілковиту руїну (за останніх років не раз знімалося питання про усунення його з Інституту, через хворість). Це ж великою мірою дало йому можливість залишитися обивателем, що стоїть осторонь громадсько-політичного життя за останніх літ. Особисті стосунки наші продовжувалися з 1920 до 1923 р., коли на ґрунті поточних академічних справ ІНО наші взаємини зіпсувалися й перетворилися на ворогування, яке згодом припинилося, коли Якубський у житті Інституту являв вже якийсь „живий труп”» [4].

Отже, як свідчить О. Оглоблин і документує трудова книжка Б. Якубського [1], з 1 березня 1921 р. по травень 1941 р. за підтримки ректора М. Лободи він працював у Київському університеті, який на той час називався Вищим інститутом народної освіти ім. Михайла Драгоманова (ВІНО). За двадцять років у стінах цього закладу Б. Якубський працював:

1921–1922 рр. – секретарем правління університету;

1922–1927 рр. – проректором з навчальної і адміністративної частини;

1927– перейшов на постійну викладацьку роботу;

1932–1934 – деканом філологічного факультету;

1933–1941 – завідувачем кафедри російської літератури [1].

Крім університету, як зазначає Б. Якубський 1922 р. в передмові до „Науки віршування” [8], у різний час він був залучений до викладання (лекції з „віршової ритміки та метрики”) у Вишому музично-драматичному інституті ім. Лисенка, у Центральній студії мистецтва в Києві.

Умови праці були вкрай важкими. «1922 рік – перший рік „нормального“ існування Київського ВІНО. Нормального в лапках, бо воно було цілком ненормальним. Колишній університет конав у холоді й голоді... В аудиторіях стояв морозний туман, а нагорі, де бібліотека, була правдива „арктика”, і працювати там було справжнім подвигом... Ще більше, як ця холоднеча, допікала нам думка про хліб насущний. Ця думка володіла всіма, від правління (бюра) ВІНО й професури – до останнього службовця. Над усім панувала фатальна цифра – 3 % (перша половина 1922 р.). Уряд, який або не міг, або ж не хотів забезпечити високі школи бодай мінімальним утриманням, давав лише 3 % встановленої ним самим професорської платні...» [5, 240].

Та незважаючи на важкі обставини, Б. Якубський пише розвідки і статті з класичної української літератури («Форма поезій Шевченка» [9] – уперше широко застосував статистичний метод аналізу версифікації поета), зосередився над роботою, яка відразу і назавжди принесла йому визнання і незаперечний статус науковця – «як аналітик був безконкурентним» [2, 163]: «Я саме тоді сидів над теорією поетичного слова, з цього в конденсованій формі трохи пізніше вийшли дві мої книжки: “Наука віршування” і “Соціологічний метод у письменстві”» [2, 162].

Протягом 1930–1941 рр. Б. Якубський майже не публікує своїх літературно-критичних розвідок. Відомо, що 1930–1931 рр. написав і видав два літературні портрети, що вийшли невеличкими книжечками, – С. Васильченка та Д. Загула. Активно реалізує себе на посаді декана, із 1933 р. – завідувача кафедри, а також як видавець. Практично завершилася робота над 12-томним виданням Лесі Українки; бере участь у виданні Повного зібрання творів Т. Г. Шевченка у 10 томах (1939 р. побачили світ перші два томи, але відразу були вилучені з ужитку). Поступово постать і діяльність Б. Якубського відходила в “глухий кут периферії”.

Цей період життя і праці Б. Якубського до останнього часу був майже невідомим. Г. Костюк згадував: «Я не знаю, що він робив і як жив у 30-ті роки. Зустрів я його зовсім несподівано аж 1942 року в Києві, вже під німецькою окупацією. Він радо привітався, але виглядав пригнічено й занепаало. Коли радянська влада евакуювала з Києва літераторів і вчених, то йому ніхто не запропонував і не допоміг. Він залишився в Києві. Не працював ніде. Бідував тяжко. [...] Коли восени 1943 року всі науковці й літератори, що опинилися під окупацією, хоч нічого не писали для німецької преси, все ж таки [...] покидали Київ і виїжджали, хто як міг, на Захід, Бориса Якубського серед них не було. Він очевидно залишився в Києві. Було йому тоді десь близько 55 років» [2, 164].

У Другу світову війну Б. Якубський із сім'єю жив у Києві. У листопаді – грудні, разом з іншими викладачами, що не евакуювалися, працював у фактично закритому університеті: охороняли майно від розкрадання. Під керівництвом ректора К. Штепи⁹, разом із колегами професором Миколою Кузьмичем Грунським¹⁰, професором Олександром Сергійовичем Грузинським¹¹, викладачем Андрієм Васильовичем Голубом переглядали і переробляли навчальні плани, незважаючи на те, що занять і студентів не було. За це Б. Якубський отримував 200 карбованців на місяць і обіди.

К. Штепа поєднував посаду ректора закритого університету та редактора пронімецької газети “Нове українське слово”,

⁹ Штепа Кость (189?–1970) – історик, дослідник античної культури, історії церкви й класичної філології. 1938 р. заарештований. У 1941–1943 рр. – редактор щоденної газети “Нове українське слово”.

¹⁰ Грунський Микола (1872–1951) – славіст, дослідник церковнослов'янської мови. Автор коментарю до “Слова о полку Ігоревім”, компілятивних курсів сучасної української мови та її історії, написаних у співробітництві з іншими авторами.

¹¹ Грузинський Олександр (1881–?) – філолог, дослідник Переспонницького Євангелія, творчості Ф. Прокоповича, Г. Сковороди.

набирав працівників до редакції. Так сталося, що не Штепа, а колишній учень Б. Якубського Володимир Михальський (пізніше арештований німцями як український націоналіст) запропонував своєму вчителю написати статтю до цієї газети, а згодом – очолити відділ літератури і мистецтва у ній. Обіцяли платити 2000 карбованців на місяць і продуктами. Із 15 грудня 1941 р. по вересень 1943 р. був штатним працівником цієї газети, за діяльність у якій арештований радянською владою. Даючи свідчення, Б. Якубський вказав на свої обов'язки:

4) залучення працівників (насамперед професорів, які б забезпечували належний рівень і статус);

5) підтримання пронимецького скерування;

б) редагування і написання статей, також пронимецьких.

Якубському вдалося залучити до праці в “Новому українському слові”, за його свідченнями, професорів Володимира Володимировича Міяковського¹² і Сергія Олексійовича Гілярова¹³.

На початку 1942 р. відбулася реорганізація цієї газети, відділи ліквідовано. Якубський залишився на посаді штатного кореспондента. Відповідно, змінилася й оплата: залишилися тільки гонорари (за статтю – 150 карбованців) і дешеві обіди.

У грудні 1941 р. Б. Якубський вступив до організованого німцями Будинку вчених (обіцяли видавати продовольчі пайки). О. Косач-Кривинюк, якій також судилося жити з часточками родини в окупованому Києві, у листах до Л. Мищенко [3] писала

¹² Міяковський Володимир (1888–1972) – літературознавець, історик-архівіст. Із 1944 р. – в еміграції. Один з організаторів УВАН. Автор праць про декабристів, Кирило-Мефодіївське братство, Т. Шевченка, коментарів до академічного видання творів Т. Шевченка (т. 3 і 4, 1927–1929). Б. Якубський помилково називає Міяковського Володимировичем, а не Варламовичем.

¹³ Гіляров Сергій (1887–?) – історик мистецтва, професор Київського художнього інституту. У 1920-ті рр. – заступник директора Музею мистецтв ВУАН.

про неймовірно важкі умови виживання. Зокрема зазначала, що “в Домі Вчених одержала допомоги (пенсії не дозволяють платити, то дають допомогу невідомо за який час і з якого розрахунку, – як одержать гроші) 500 крб.” [3, 221].

Зі змісту протоколу допиту Б. Якубського зрозуміло, що становище після вступу до Будинку вчених не покращилося. Учений був безробітним, а з травня 1942 р. очолив дитячу комісію при Будинку, діяльність якої обмежилась організацією декількох вечорів із танцями. Згодом Б. Якубський як літературознавець належав до підкомісії експертної перевірки особового складу. Тут він працював із професорами Оглоблиним (голова), Полонською-Василенко (історик), Грузинським (лінгвіст). Вони оцінювали роботу членів Будинку вчених і розділяли їх за категоріями:

5) до першої зараховували академіків, професорів, докторів наук;

6) до другої – доцентів, кандидатів наук, старших наукових співробітників;

7) до третьої – аспірантів, наукових працівників;

8) до четвертої – вдів учених і жінок репресованих органами радянської влади наукових працівників.

Цю “роботу” Б. Якубський поєднував із діяльністю у філологічній секції Будинку, де підготував і виголосив дві літературні доповіді:

3) до 100-го ювілею Нечуя-Левицького (літо 1942 р.);

4) до 30-ліття з дня смерті Лесі Українки (початок вересня 1943 р.), у якій зацентовано увагу на спорідненості творчості поетеси не з російською, а із західноєвропейською культурою, зокрема з німецькою¹⁴.

Із літа 1942 р. Б. Якубський співпрацював як науковий консультант із Музеєм перехідної епохи, яким керував

¹⁴ 29 серпня 1943 р. в газеті «Нове українське слово» опубліковано статтю Б. Якубського «Історичне значення Лесі Українки (з нагоди 30-річчя дня смерті)» [7], яка слугувала основою доповіді.

О. Оглоблин. Діячі музею показували, як більшовики знищували пам'ятки української культури, і славили німців, які, вважалося, під час окупації відроджували її.

У свідченнях Б. Якубський стверджував, що нічого особливого він не зробив, ніяких обов'язків не виконував, лише відвідував зібрання, на яких доповідали Оглоблин (про завдання Музею перехідної епохи), Н. Полонська-Василенко (про київські “древності”) і С. Драгоманов (про старовинну київську архітектуру).

Улітку 1943 року поширилися чутки про відступ німецьких військ та звільнення Києва. «...Знесилений, зголоднілий, усім розчарований, сидів у своєму кабінеті, серед довгими роками з любов'ю збираних книжок, згадував золоті роки молодих мрій і дискусій, згадував друзів, яких уже й на світі не було, і чекав [...] чуда. “Чудо” ... скоро прийшло» [2, 164].

Де Якубські мешкали до вересня 1943 р. – невідомо. За словами дружини, їх ще зимою у лютий мороз німці вигнали з квартири. Де бібліотека й архів – також сьогодні не відомо.

У вересні 1943 р. Київ звільнено від німецьких загарбників. Кияни усвідомлювали, що водночас із радістю визволення, перемогою Червона армія несла для неугодних покарання, приниження, духовне спустошення і знецінення життя. Частина з тих, хто не відважувався чи не хотів ризикувати своїм життям, сім'єю, відступали разом з німецькими військами. Однак Б. Якубський 20 вересня 1943 р. з дружиною залишають Київ і переїжджають до Житомира (у Софії Мар'янівни там був будинок). Літературознавець намагався “лучше устроить свою жену, в частности позаботился об огороде” [1, 30]. Будучи виснаженим, хворим, він цілком і повністю довірився долі, сподівався на розуміння й об'єктивність зі сторони радянської влади.

У допитах підсудного з'ясовується інформація щодо прони-мецької діяльності Б. Якубського в окупованому Києві. Під час одного з останніх допитів подає чималий список “пособников и ставленников немецких оккупантов, изменников родине и пре-

дателей”, усі вони співпрацювали з газетою “Нове українське слово”:

10. Штепа Костянтин Феодосійович – професор і ректор Київського університету, редактор газети “Нове українське слово”, під час відступу виїхав разом із німцями.

11. Дудін Лев Володимирович – доцент Київського університету, редактор профашистської газети “Последние новости”, виїхав у німецький тил.

12. Ковбасенко – за німців займав посаду директора видавництва “Нове українське слово”, відступив разом із німцями.

13. Окіншевич Лев Олександрович, професор, зав. відділу історії та економіки газети “Нове українське слово”, пізніше був відповідальним секретарем.

14. Кіктєв Олександр Якович – професор Київського університету, штатний працівник цієї газети.

15. Дніпров – відповідальний секретар “Нового українського слова”, виїхав на роботу до Німеччини.

16. Міяковський Володимир Володимирович, професор, директор центрального архіву “Подвір’я Софіївського собору”.

17. Гіляров Сергій Олексійович – професор, кореспондент газети «Нове українське слово».

18. Оглоблин Олександр Петрович – доктор історичних наук, завідувач кафедри історії України Київського університету. На початку німецької окупації був бургомістром м. Києва, пізніше організував і очолив Музей перехідної епохи, відступив разом із німцями.

Отримавши свідчення підсудного, вивчивши речові докази справи (його статті з газети “Нове українське слово”), 15 вересня 1944 р. на п’яти сторінках машинопису висунено обвинувачення Б. Якубському за ст. 54-I “а” і 54 – 10 ч. II КК УРСР – зрада Батьківщині. У рішенні [6] слідчим ретельно виписано злочини Б. Якубського: «В период временной оккупации гор. Киева немецкими захватчиками работал в редакции фашистской газеты “Нове українське слово” и являлся активным немецким пособником. [...] умышленно остался проживать в оккупированном немцами гор. Киеве. [...] добровольно пошел на службу

к немецким оккупантам в Киевский Университет и стал на путь активной борьбы с Советской властью. [...] принимал активное участие в пересоставлении учебных планов и программ филологического факультета в профашистско-националистическом направлении. [...] В своих статьях Якубский призывал украинский народ прекратить сопротивление оккупантам и мобилизовать все силы нации на борьбу с большевиками, а также всячески восхвалял фашистский строй Германии. [...] Состоял в активе “Дома Ученых”, где на заседаниях филологической секции выступал с антисоветскими докладами. Являлся научным сотрудником антисоветского музея “Переходной Эпохи” [1; 91–95]. Справу було передано до суду.

У в'язниці № 1 УНКВД по Київській області Якубський чекав на рішення закритого судового ВТ. На засідання суду за станом здоров'я не з'являвся. Суд 12 жовтня, 11 листопада, 16 грудня ухвалював: “Дело слушаньем отложить, а производство приостановить до выздоровления подсудимого”.

Та підсудний так і не видужав. 28 грудня 1944 р. лікарем Л. С. Бенецькою і ДПЛНЛР Крошкою складено акт санітарної частини в'язниці № 1 м. Києва. У документі зазначалося: «Костно-мышечная система в пределах нормы. Б-ной поступил в б-цу 18/ХІ 44 по поводу декомпенсированого порока сердца. С большими отеками всего тела, асцитом с 10/ ХІ 44 состояние бо-ного стало значительно лучше. Отеки спали асцит так же с 27/ ХІ у б-ного снова появились отеки, которые все нарастали. Б-ной постепенно слабел, отеки нарастали. Состояние было очень тяжелым. Наступила сердечная слабость.

Б-ной умер 28/ ХІІ-44 в 8.30 мин. утра.

От декомпенсированого порока сердца.

Врач. Бенецкая

ДПАТ

На звороті

Разрешаю предать Земле труп з/к

Якубского Б. В. 1889 г. р. Умершего в тюремной

Больнице 28. ХІІ 1944 г.

Нач. тюрьмы № 1
Капитан госбезопасности
Підпис» [1, 108].

Точніша інформація про захоронення тіла в акті відсутня. Справу було припинено і закрито.

До справи Б. Якубського підшито звернення С. М. Якубської, датоване 2 серпня 1944 р., написане на двох невеличких аркушиках нерівним і нерозбірливим почерком, олівцем:

«Наркому Г.Б. УССР

Якубской

Софии Марьяновны

Вам, как другу польского народа обращаюсь я, прося Вашего участия и помощи. Я полька, учительница с высшим филолог. образованием 24 г. преподавала рус и польский языки в школах г. Киева и Житомира, автор ряда статей. Муж мой профессор трудов, Киевского Университета редактор мно-тва изданий Якубский Борис Владимирович 30/VI арестован в г. Житомире и перевезен в Киев.

На звороті

При немцах мы бедствовали ужасно. Нас обокрали до нитки. И он и я была очень долго без работы. Муж от истощения нач пухнуть, т к продавать было нечего.

Среди зимы в 18° мороз 10 января немцы выселили нас из квартиры.

Что у мужа не было никакой связи с немцами, как он бедствовал и пухнул с голоду – знают семья, кот оставались в Киеве во время оккупации. Из-за болезни сердца мужа Из-за библиотеки мы не уехали в 1941 г.

Если б мой муж был враждебно настроен к СССР мы могли 3 раза уехать в Польшу – из Киева и дважды из Житомира.

Мы не уехали, т. к. считаем своей родиной СССР, где мы жили и работали в (нерозбірливо. – Р. А.).

Умоляю Вас принять личное участие в деле моего мужа, жертве голода и безработицы в научной области

На звороті

умоляю помочь ему вернуться к научной деятельности и дать ему возможность в дальнейшем отдать свои силы на благо нашей советской культуры и оправдать оказанное ему доверие.

Софья Якубская

II/VIII

г. Житомир

Кашперовская 35.» [1, 104–105].

Архівна кримінальна справа Бориса Володимировича Якубського – це унікальне свідчення його трагічних і важких років життя у непросту епоху. Протоколи допитів відкривають багато нового у біографії Б. Якубського, який чимало зробив для розвитку українського літературознавства, критики, зокрема дослідження і видання творів Лесі Українки.

Література

10. Галузевий державний архів СБ України. – Спр. 43336 – фп.
11. Костюк Г. Зустрічі і прощання : спогади : у 2 кн. / Г. Костюк ; передм. М. Жулинського. – К. : Смолоскип, 2008. – Кн. 1. – 720 с.
12. Листи О. П. Косач-Кривинюк до Л. А. Мищенко // *Леся Українка. Доба і творчість : зб. наук. пр. і матеріалів : у 3 т. / упоряд. Н. Г. Сташенко. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – Т. 2. – С. 216–243.*
13. Невідомі сторінки життя. О. П. Оглоблин в архівних документах / ДАСБ України. – Спр. 67093, т. 733, арк. 37–61.
14. Оглоблин О. Спогади про Миколу Зерова й Павла Филиповича / О. Оглоблин // *Київські неокласики / упор. В. Агеєва. – К. : Факт, 2003. – С. 237–252.*
15. Радько А. Невідомі сторінки життя Бориса Якубського / А. Радько // *Слово і Час. – 2008. – № 11. – С. 66–79.*
16. Якубський Б. Історичне значення Лесі Українки (з нагоди 30-річчя дня смерті) / Б. Якубський // *Нове укр. слово. – 1943. – 29 серп. – № 203 (521).*
17. Якубський Б. Наука віршування / Б. Якубський. – К. : Слово, 1922. – 122 с.

18. Якубський Б. Форма поезій Шевченка / Б. Якубський // Тарас Шевченко : збірник / за ред. Є. Григорука і П. Филиповича. – К. : ДВУ, 1921. – С. 49–73.

*Архівна справа Б. Якубського
1944 р.*

*Український літературознавець
Борис Якубський (1889–1944)*

Радько А. Архивное уголовное дело Б. В. Якубского – исследователя и издателя Леси Украинки

Борис Владимирович Якубский – литературовед 20–30-х гг., исследователь и издатель Леси Украинки, судьба которого до последнего времени была неизвестной. В 2008 г. автор отыскал и выборочно издал материалы уголовного дела Б. Якубского. Однако осталось немало неизданных документов. Письмо С. Якубской, которое публикуется впервые, и другие документы представлены на языке оригинала, с сохранением всех стилистических и других особенностей.

Ключевые слова: уголовное дело, показания, протокол.

Radko A. Archival Criminal Case of Borys Yakubskiy – the Researcher and Publisher of Lesia Ukrainka’s Works.

The article is dedicated to this expert in literature for 20–30 years of 20 th century – B. V. Yakubskiy, the researcher and publisher of the Lesia Ukrainka’s works, whose destiny was unknown. In 2008 we discovered and partially published materials of the B. Yakubskiy’s criminal case.

However, many documents remained unpublished. The letter of S. Yakubska was published for the first time, and other documents filed in the original, preserving all the stylistic and other features.

Key words: criminal case, testifications, protocol.